

ՆԵՐՍԷՍ ԵՐԴԻ ԿՈՆԴԱԿՆԵՐ

Ներկայումս, երբ ճանապարհների հաղորդակցութիւնը շատ դիւրացած է և առևտրական գործեր կատարելու համար շատ անգամ կարևորութիւն անգամ չկայ, որ վաճառականներն անձամբ գնան զանազան տօնավաճառանոցներ (եարմարկա) իրենց պէտք ապրանքները գնելու կամ իրենց ձեռքի ապրանքը վաճառելու համար, գուցէ դժուար լինի հասկանալ, թէ ի՞նչ կարիք կար, որ առաջները հայ վաճառականները տօնավաճառանոց գնալիս իրենց հետ տանէին նաև հայ քահանաներ: Սակայն մի քանի տասնեակ տարի առաջ հանգամանքները բոլորովին այլ էին: Ծանապարհների հաղորդակցութիւնը չափազանց դժուար ու ծանր լինելով, իւրաքանչիւր վաճառականի համար մի մեծ գէպը էր տօնավաճառանոց գնալը: Ծանապարհ գնալուց առաջ նրանք պատարագ էին անել աալիս, մատաղներ մորթում, ծանօթ բարեկամների հետ ուրախութեան սեղան նստում, քահանաներին ճէր ուղղեա՜ն ասել տալիս...: Մի խօսքով դա մի նշանաւոր գործ էր: Եւ արդարև, հայ վաճառականները շաբաթներ, նոյն իսկ ամսով ճանապարհ էին գնում իրենց եղան սայլերով բեռնաւորած ապրանքները արտահանելու համար տօնավաճառանոցներում, ուր ամիսներով մնում էին թէ՛ ապրանք ծախելու և թէ իրենց հարկաւոր ապրանքը գրնելու համար: Երբ ամեն գործ վերջացնում էին և գնած ապրանքները սայլերի վրայ բարձելով ճանապարհ ձգում, նոր իրենք նստում էին պոստային կառք ու վերադառնում հայրենիք, նոր-նախիջեան: Հասկանալի է, որ այդ վերադարձն ևս մեծ տօն էր համարում: Կեանքի պայմանները լրացնելու համար պէտք է այս էլ ասել, որ սրանից 20—25 տարի առաջ Հիւսիսային Կովկասում, Դոնի շրջանում և համարեա թէ Հարաւային Ռուսիայում էլ նշանաւոր առևտրական կեդրոններ չէր կային. չկային նոյն իսկ այժմուայ այն քաղաքներից շատերը, որոնք ներկայումս մրցելով Ն.Նախիջեանի հետ նրան իւր ա-

առջնակարգ դիրքից իջեցրին ներկայ աննախնայների դրութեանը Հէնց Ն. Նախիջևանի բլթի տակ հսկայական տաղաքի մութեամբ մեծացաւ ու շէնացաւ Ռաստովը, Յագանրոզը և այլ քաղաքներ: Էլ Հէնք ուղում յիշել այն բազմաթիւ աւանները, կայարաններն ու գիւղերը, որոնք երկաթուղիների և հաղորդակցութեան ուրիշ միջոցների բազմանալով առևտրական և արդիւնաբերական վայրեր են դարձած: Եւ հէնց այդ պատճառով էլ Ն. Նախիջևանի հայերը նարկայումս ցրուած են զանազան կողմեր և քաղաքի բաշանաները ստիպուած են շարունակ դէս ու դէն թափառել իրենց ցրուած հօտը հովուելու համար: Եւ մինչ 40-ական թուականներին Ն. Նախիջևանի բաշանաները տարին մի անգամ գնում էին Նիժնիյի և Խարկովի տօնավաճառանոցները, ներկայումս նրանք ստիպուած են տարաբնակ ժողովրդականներին ըստանել 8 շրջանի և կանոնաւոր հերթակալութեամբ գնալ հովուել նրանց մեծ պատին, Ծննդին և Ջատկին: Աւելացնենք նաև սա, որ այդ տարաբնակ հայերի մէջ են ոչ միայն Նոր-Նախիջևանի հայեր, այլ և բազմաթիւ պանգուխտ և գաղթական հայեր Կովկասի, Պարսկաստանի և Թիւրքիայի զանազան կողմերից:

Մենք աւելորդ չհամարեցինք առաջ բերել սոյն համառօտ ծանօթութիւնը, որպէս զի պարզ լինի Ներսէս Ե-դի կոնդակի գրութեան առիթը:

Կոնդակի վերեւում գրած է Հայրապետի կնիքը քառակուսի՝ հատած անկիւններով. կարմիր ստուերի վրայ կարդացւում է. «Է.—Ներսէս եպիսկոպոսապետ և կաթողիկոս ամենայն հայոց.— ԹՄԼԲ. 1843»:

1. Ճներսէս ծառայ Բրիտոսի և անհասանելի կամօքն Աստուծոյ Եպիսկոպոսապետ և Կաթողիկոս ամենայն Հայոց ծայրագոյն Պատրիարք արարատեան նախամեծար համազգական Աթոռոյ սրբոյ կաթողիկէ Էջմիածնի»:

Այս վերնագիրը գրած է կարմիր թանաքով մեր ներկայ տպագիր տառերի նման, իսկ ապա շարունակած է սև թանաքով և երկաթագիր:

Եւ Հոգեւոր կառավարութիւն Հայոց Նախիջևան քաղաքի առաքեալ գնամակ տէր Գարրիէլ քահանայի Պատկանեանց գրեալ ի 16 ապրիլի այսր ամի, հրամայեմ Հոգեւոր կառավարութեանդ, զի մի՛ պսուհեաւ միջնորդեսցէ որ զառաքմանէ ուրուք ի տօնավաճառն Մակարիոյ, այլ Հոգեւոր ատեանդ ինքնին

խորհրդակցութեամբ ոմանց մտերիմ հարազատաց՝ Նշանակեսցէ և զբաշանայ պարկեշտակրօն—բաջահմուտ ծիսից և արարողութեանց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ, տալով մեզ զկանխագէտ ծանօթութիւն զառաքմանէ նորին ի յիշատակեալ տօնավաճառն: Եւ զի մի՛ պսուհետեւ ըստ օրինակի ամաց անցելոց միենոյն բաշանայ ամի ամի շարունակարար կատարեսցէ զայս պաշտօն հոգեւոր, այլ փոփոխակի իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ ըստ նշանադրութեան հոգեւոր կառավարութեանդ լցուսցէ զպէտս եկեղեցւոյ և զկարիս ժողովրդականագոյն:

Իւր ձեռքով ստորագրուած է «Եպիսկոպոսապետ և կաթողիկոս ամենայն հայոց ՆԵՐՍԷՍ»:

Համար 114

ի 21 յունիսի 1844 ամի

ի Մոսկով:

Սոյն կոնդակին կցած է նաև Գարրիէլ բաշանայ Պատկանեանի խնդիրը Ներսէս Ե-րդի անունով 1844 թ. ապրիլի 6-ին, որի մէջ խնդրոււմ է իւր նիւթական նեղսակիր դրութեան պատճառով (աղջիկ է նշանել) թոյլ տալ իրեն գնալ Մակարիայ տօնավաճառանոցը: Առաջ ենք բերում այդ դրութեան միայն վերնագիրը:

Գերաստիճանեալ Սրբազան Հայրապետ, Տիեզերական բաշանայապետ, Ծայրագոյն Պատրիարք Սուրբ Աթոռոյն Էջմիածնի, արժանընտիր Եպիսկոպոսապետ և Թագադիտա՛յ կաթողիկոս ամենայն հայոց, Կայսերապսակ ասպետ և հոգեւոր Տէր»:

2. Նոյն խնդրի մասին Ներսէս Ե-րդը 1845 թուին գրել է նաև մի ուրիշ կոնդակ, որի կնիքը նոյնն է, վերնագիրը նմանապէս, բայց կարմիր թանաքով տպած. կոնդակը ինքնագիր է ամբողջովին. ահա դա.՝

«Ներսէս ծառայ ևսյն: Հոգեւոր կառավարութեան հայոց ի նոր նախիջևան ծանուցանեմ, զի ընկալեալ ի գրութեան կառավարութեան ի 5 յունիսի համարաւ 135, զխնդրագիր վաճառականաց Մակարիայ մատուցելոյ ի հոգեւոր կառավարութիւն ի 1 ամսոյս յաղագս հրաման տալոյ Գարրիէլ բաշանային Պատկանեան գնալ ընդ ինքեանց ի Մակարեայ գրեմ հոգեւոր կառավարութեան ո՛չ տալ յիշեալ բաշանային զպնպիսի հրաման, բանդի նա հարկաւոր է մեզ ի ժամանելն մեր պղբի ի նախիջևան, և յայտ-

նել յիշեալ վաճառականացն մերով բանիւ զի մի ևս միւս անգամ վստահասցին վասն ինքեանց աղաչաւոր բաճանայից լինել խնդրամատոյց առ հոգեւոր կառավարութիւն, բանզի արժանաւորութիւն բաճանայից լաւ ևս բան զվաճառականն կարէ զիտել հոգեւոր կառավարութիւն և վիճակաւոր արբ եպիսկոպոսն, և հայեսցին յօրինակս զինուորութեան ուսաց, զի բաճանայ վասն նոցա նշանակէ օրեր պրօտօներն անդամ Սինօզի ուսաց՝ և ոչ որ ի զօրապետաց գտանի միջնորդ վասն այս կամ այն որ կարգելոյ ինքեանց բաճանայ, եւ այդ միջնորդութիւն ժողովրդական է առիթ որ բաճանայք հպոց անզգամացեալ ի դարուց ժամանակաց՝ գտանին հետեալ և օտարացեալ յամենայն արժանաւորութեանց, որպիսի է և Գաբրիէլ Պատկանեան կոչեցեալն բաճանայ առանց ծանօթութեան արժանաւորացն բաճանայութեանց: Այլ և օրէն յաւիտենական տամ պստւ հոգեւոր կառավարութեան որ ոչ երբէք չունիցի յանդգնիլ հոգեւոր կառավարութիւնն յայսմհետէ զինզիր վաճառականաց վասն որ և իցէ բաճանայի տալոյ ինքեանց յաղագս գնալոյ ի վաճառատեղիս: Եւ հրամայեմ հոգեւոր կառավարութեան զի ինքն զարժանաւորն ի բաճանայից ըստ կացութեանց նոցին և վարուց և բարուց, և ամենայն հանգամանօք բաճանայական արժանաւորութեանց, զորն և արժանաւոր դատել ունիցի, զնա առաքեսցէ, զի և այժմ բաղմութիւնք բաճանայից ծանիցեն և հաւաստի լինիցին թէ արժանաւորութեան իւրեանց, նաեւ պատիւ նոցա և անպատուութիւն, և օգուտ նոցա և փնաս՝ կախի ի հոգեւոր կառավարութենէ իւրեանց, և ոչ ի ժողովրդականաց կամ ի վաճառականաց համոզելոց ի շողօքօրթութենէ իւրեանց կամ յորոց և իցէ իւրեանց կամարարաց: Եւ եթէ լինիցի զի թուութեամբ հոգեւոր կառավարութեան զի յառաջ բան զընկալնունն այսմ հրամանադրութեան մերոյ իցէ Պատկանեանն ուղեւորեալ, հրամայեմ հոգեւոր կառավարութեան յատուկ շտապետաւ ի վերայ մերում հաշուոց յետս կոչել զնա ի նախիջևան և մեր վասն վաճառականաց թէ դժուարին իցէ հասուցանել ի նախիջևանայ բաճանայ, փութացուցուք առ նոսա ի Մոսկովայ զբաճանայ: Եունիսի 15, յԱղբիրման.

Վաթողիկոս ամենայն հպոց ՆԵՐՍԷՍ.

Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ հոգեւոր կառավարութիւնը սոյն կոնդակի մտքի համաձայն էլ ցուցակէ կադմուս տօնավաճառանոց գնացող բաճանաների:

3. Կայ նաև մի երրորդ կոնդակ Պատկանեան քահանայի մասին: Տ. Գաբրիէլը 1843 թ. մայսի 21-ին գրութեամբ դիմում է խնդրելով, որ իրեն թոյլ տան փոխադրուել իւր հայրենի քաղաքը՝ Թիֆլիս: Սինոդը հրամայում է կոնսիստորին յայտնել, թէ պարտ է նա դիմել խնդրանք առ թեմական իշխանութիւնսն, յորոգ առաւելապէս կախեալ է արձակելն նորա ի վիճակէն ուստի կամի փոխադրել, և ընդունելութիւն նորա ի թեմն, ուր մտադրեալն է ծառայել, ընդ այնմ յանձնէ կոնսիստորին յայտնել նմա ևս թէ որքան յայտնի է ինքեան սինհոդոսին ի գործոցն նորին, ի վիճակին վրաստանու չիք պարագորդ տեղի քահանայութեան վաղն խնդրատուին: Սինոդի այն հրամանը կոնսիստորը յայտնում է՝ Նախիջևանի Լ. Կառավարութեան սեպտ. 16 ին 1844 թուին: Այդ առթիւ ստացւում է նաև հետեւեալ կոնդակը.

Հներսէս ծառայ Քրիստոսի ևսյլն... «Հոգեւոր կառավարութեան Հայոց ի Նոր-Նախիջևան գրեմ, յայտնել գրութեամբ կառավարութեան տէր Գաբրիէլ քահանային Սերօբէեան Պատկանեանց՝ զի ըստ որում խնդրեալ էր ինքն ի Սինոդէ Էջմիածնի արձակել զինքն ի Նախիջևանայ և տալ հրաման գնալ ի Թիֆլիզ, և ընկալեալ էր ի Սինոդէ զվճիռ այն՝ թէ պարտ է զայնպիսի իւր խնդրագործութիւն համաձայն օրինաց կառավարութեանց մատուցանել նախ իւրումն կառավարութեան, մեր գոյով նախաթող ի նմին սինոդական կառավարութեան՝ համանգամայն և իշխան վիճակային կառավարութեան վիճակի Նոր-Նախիջևանայ արձակեմք ահա զինքն ի քահանայագործութեանց այսմ վիճակի Նախիջևանայ, և հրամայեցաք գնալ ընտանեօք իւրովք ի Թիֆլիզ ուր գուցէ յաջողեցիք ինքեան զբաղանել զհանգիստ իւրոց կամաց: Նոյնպէս և յայտնել գրով տէր Առկաս քահանային Գալուստեան գնալ ի Թիֆլիզ, զի ոչ ևս կարէ տանիլ զնա ինքեան Նոր-Նախիջևան քաղաք Հայոց: Նոյեմբերի 13. յամի 1845, և ազգական մեր 1294, ի Նոր-Նախիջևան: Կաթողիկոս ամենայն Հայոց ՆԵՐՍԷՍ:

4. Երեւանի Ս. Զօրաւոր եկեղեցու քահանայ Յարութիւն Կաքայեանը դիմում է Ն. Նախիջևանի Լ. կառավարութեան խնդրելով, որ իրեն նպաստ տան, որովհետև Աստրախանու վիճակաւոր Սերովբէ Սրբազանի երեսից փախչելով եկել է այստեղ ընտանեօք, որովհետև նրան կանխօյով սպառնացել են վերադարձնել Երևան, և անցագիր չունի: Այս առթիւ եղած գործե-

րի մէջ կայ երկու կոնդակ, որոնցից մէկը պատճէն է, իսկակա-
նը պէտք է որ Բեսարաբիոյ թեմի կոնսիստորում գտնուելիս
լինի, իսկ միւսը ինքնագիր է: Այդ կոնդակներով մի զեղեցիկ
պատկեր է ներկայանում մեր առաջ մեր այն ժամանակույ
բարբերից: Ահա առաջին կոնդակը, որ գրուած է 1845 թ.
համար 21 և փետրուարի 23-ին (երեկ յունուարի 23 ին պէտք
լինի, որովհետև կոնսիստորի գրութիւնը գրուած է փետրուա-
րի 22-ին, որ անհնար թուածիւն կոչուրս գայ):

Վոնսիստորի Հայոց Նոր-Նախիջևանայ և Բեսարաբիոյ
ծանուցանեմ, դի Թարութիւն Առաքելեան Վաքայեանց սանձա-
կոտոր բահանայ յամին անցելոյ ի սեպտեմբրի 4, գրեալ առ
մեզ ի Վլադիկաւկայէ՝ յայտնէ յետ քանի ամաց ընկեցեալ լի-
նելոյն ի կարգէ բահանայութեանց հրամանաւ սինոդի Էքզիսթա-
նի թոյլատրեցեալ է ինքեան բահանայագործել յերեան բա-
ղաք ի Ջորաթր կոչեցեալ յեկեղեցւոյ, այլ որպէս թէ ստիպեալ
ի պատճառաց վախճանելոյ ծնող հօրն իւրոյ և եղբոր, չորս
ամսեայ ժամանակաւ արձակեցեալ հանդերձ ընտանեօք եկեալ
ի Մօզդօկ, այլ վասն հիւանդութեան կնոջն գոլով աւակախն
ի Վլատիկայ (Վլատիկաւկայ) քաղաքի: Գրեալ առ մեզ խընդ-
րեալ էր տալ տեղի բահանայութեան ինքեան ի Նոր Նախի-
ջևան կամ յայլուր ի վիճակի Նոր-Նախիջևանայ և Բեսարա-
բիոյ, որում անարժան համարեալ զմեր թղթակցութիւն, ոչինչ
պատասխանեալ ակն ունէաք դառնալոյն ի յուշ իւր ի լրանալ
չորս ամսեայ ժամանակի արձակմանցն իւրոց, վերադառնալ ուս-
տի եկեալն է, այլ յաղազս անարժան բնաւորութեանց կեն-
ցաղաւարութեան նորա անծանօթութեամբ իւրում կոչմանց
և կարգի բարեկարգ կառավարութեանց վայելականաց համեստ
կենցաղաւարութեանց ընկալայ ի 22 այսմ ամսոյ զայլ միւս
գիր նորա գրեցեալ ի Նոր-Նախիջևանայ ի 10 ամսոյս, որով
ոչ անարժան ճանաչէ զրել առ մեզ, թէ անդէն ի Վլադիկաւ-
կայ սպասելով ինքն մերում տնօրէնութեանց համաձայն իւ-
րումն յառաջագրութեանց առաջին գրութեամբն իւրով վերոյ-
գրեցելով, վիճակաւորն այնոցիկ սահմանաց հայոց, հրամայեալ
է կարգապահ Յովհաննէս բահանային Թումանեանց որ ի Մօզ-
դօկ, գրել կօմենդանտին Վլադիկաւկայի հանել զինքն հան-
դերձ ընտանեօք ի սահմանաց Աստրախանու վիճակի, և ի ձեռն
զինուորաց առաքելոյ յերեան՝ առանց պահանջօրութեանց կոն-
սիստորի Երեանայ վիճակէ յինքենէ, այլ կին իւր գոլով յղի

մերձ ի ծնանիլ արգելեալ է այնմ հրամանաց վիճակաւորի կատարումն, յետ որոյ ի 23 հոկտեմբերի ծնեալ կին իւր, եկեալ է զաւակօք ի Մօղզօկ և խնդրեալ է կարգապահի տեղւոյն, զի ծանուցէ վիճակաւորին Աստրախանայ կամ որոց հարկ է վասն անկարելութեանց ծանապարհօրդութեան իւրոյ ի ժամանակի ձմռան հանդերձ ընտանեօք, մանաւանդ ևս, զի սպասէ ընկալման պատասխանւոյ գրութեան առ մեզ վասն փոխարկելոյ զինքն ի վիճակ Նոր-Նախիջևանայ և Բեսարաբիոյ, շր աղաքաւ ցասուցեալ Սերօքէ Ուաջնորդն Աստրախանայ գրեալ է առ կուպերնատօրն Ստաւրափօլոյ զի հրամայեցէ քաղաքապետին Մօղզօկայ հանել զինքն ի վիճակէ նորին, յորմէ զարհուրեալ ինքն ի 17 յունվարի ծանապարհօրդեալ հանդերձ ընտանեօք հասեալ է ի Նախիջևան ի փետրուարի 8, և սպասէ մերում ողորմած տնօրէնութեան: Եւ ըստ այսոցիկ հանգամանաց, զի նա իւրով անզուսպ վարուք ոչ կարէ ողորմել անձին իւրոյ արժանաւորութեանց և կամ իւրոց ընտանեաց, այլ ի բանի ամօղ հետէ բաղմադիմի անարժան կամապաշտութեամբ իւրով, ողորմած տնօրէնութիւն մեր ի վերջին յայսմ նուագի վասն նորա այս է, զի թէ ամենեկին լուռ լուռ չունիցի նա վերադառնալ յերեան ի Զօրաւոր եկեղեցին ուր լծոյլատրեցեալ է ինքեան քահանայանալ, ունի գնալ ինքն մինչ յերեան հետեակ, զի էանց անդր քան զսահման անզուսպ բնաւորութեանց նորայ:

Ե. Կաքայեան քահանան թէպէտ ստորագրութեամբ խոստանում է յաջորդօրն և եթ հեռանալ քաղաքից իւր՝ վիճակը վերադառնալու համար, բայց խոստումը չէ կատարում: Այդ հանգամանքը հաղորդում է ում անկէ և ստացում է Ներսէս Հինգերորդի սոյն ինքնագիր կոնդակը:

Շներսէս ծառայ և այն՝ Հոգեւոր կառավարութեան հայոց ի Նոր Նախիջևանի. զի Յարութիւն քահանայ Կաքայեանց գլխով կորուսեալ ի վաղուց զարժանաւորութեանց քահանայական՝ նա իսկ և մարդկային համեստ կենցաղավարութեանց՝ այս քանի ամբ են ահա զի նա փորձեալ զամենայն անհանգիստ բարոց իւրոց զվնասն, չէ թողեալ զտեղի ուր չէ հրատարակեալ զիւր անարժան կենցաղավարութիւն, և անցեալ զհազար ծակ բաշտում անպատուութեամբ իւրով վերստին յետ արժանաւորելոյն զինքն այնքան մարդասիրութեանց և դարձեցանելոյն զքահանայութիւն, մոռանալով զամենայն նախանցեալսն կրկին ևս որ-

սացեալ զկամս ռամիկ կառավարչաց կոնսիստորի հայոց յԵրեւանայ՝ թողեալ ղեկեղեցին ուր կարգեցեալն էր եկեալ է Վլատիկաւայ, և անտի ևս փախստեայ հասեալ պղդր ի Նախիջևան, համարելով զկառավարութիւն եկեղեցական իբրեւ խաղալիք իմն անդգամաց՝ վստահացեալ է զրել առ մեղ ի 10 մարտի և 9 ապրիլի յետ յսելոյն յատենի կառավարութեան զգրութիւն մեր վասն վերադարձի իւրոյ և վասն այլ պատշաճելոցն ինքեան: Առ որ հրամայեմ հոգեւոր կառավարութեան զի յիշեալ անարգանք հայոց քահանայութեանց Յարութիւն Առաքելեան Կաթայեանց քահանայ կոչեցեալ՝ չիցէ տակաւին ըստ անօրէնութեանց կոնսիստորի Նոր-Նախիջևանայ և Բեսարաբիոյ հայոց դարձուցեալ ուր գրեցեալն է, ասել նմա որ Համարձակեցի միւս անգամ ցրել առ մեղ, զի չեմք պարտաւոր ամենայն անըզամաց լինել կամարար. և ի յանդգնելն միւս անգամ եղիցի պնուհետեւ սալդադ կայսերական և ոչ քահանայ եկեղեցւոյ հայոց: 1845. և ազդական մեր 1294. ապրիլի 25: Ի Կիշինեւ.

Կաթուղիկոս ամենայն հայոց ՆԵՐՍԷԱՅ,

Սրանից յետոյ գործը հասնում է տեղական մագիստրատին և Ցաղանքօղի դրաղանաչալնիկին և վերջապէս, ինչպէս մագիստրատի թղթից երևում է, Կաթայեան քահանան «ի ձեռն զինուորական պահապանաց», ուղարկում է Երեւան:

6. Հետաքրքիր է Ներսէս Ե-դի կոնդակը ննջեցեալների համար սուգ չանելու մասին: Կոնդակը ինքնագիր է:

«Ներսէս և այլն...» Հոգեւոր կառավարութեան Հայոց ի Նոր-Նախիջևան, պատմեցաւ մեղ թէ ի վախճանել վարդոյն կին նորա չունի ելանել ի տանէ իւրմէ և գնալ ուրեք, և ոչ իսկ յեկեղեցի մինչև ցլրումն տարւոյն: Այլ զի հեթանոսական է այս սովորութիւն, հրամայեմ հոգեւոր կառավարութեան պատուիրել ամենայն քահանայից, զի ի հանդիպել վախճանի ումեք ի տանելն զգազաղ վախճանելոյն յեկեղեցին՝ կին նորա ևս գնացէ ընդ դազաղի առն իւրոյ յեկեղեցի. և յետ թաղման առն՝ յառաջնումն կիւրակէի ընդ առաւօտն ի ժամ սկսանելոյ զփրկական սուրբ պատարագն գնացեալ քահանայն տան հանգուցելոյն՝ հրաւիրեսցէ զկին նորա ի սուրբ եկեղեցի և պարտաւորեսցէ գնա անխափան յայնմ հետէ գնալ ի սուրբ եկեղեցի և խնդրել զօգնականութիւն Աստուծոյ ինքեան և զաւակաց իւրոց և հոգւոյ հանգուցելոյն. զի քրիստոնէութիւնն ո՛չ ներէ ումեք վասն վախճանի առն իւրոյ կամ որոց և իցէ իւրումն:

սիրականի, խոռվել յԱստուծոյ և հեռանալ յեկեղեցւոյ սրբոյ կամ Թողուլ զիւր հարկաւոր աշխատութիւն վասն պահպանութեան տան և զաւակաց հանգուցելոյն, եւ ի չհնալանդեյն ուրուբ խրատուց և յորդորանաց իւրումն քահանայի, սաստել զնա որպէս հակառակող օրինաց բրիստոնէութեան իւրոյ, 1845 և աղգական 1294. Նոյեմբերի 3. ի Նոր-Նախիջևան:

Կաթողիկոս ամենայն հայոց ՆԵՐՍԷՍ:

7. Եթեմներորդ կոնդակը նոյնպէս հետաքրքիր նիւթի մասին է—նշանօրհնէքի մասին: Ս. Էջմիածնի սինոդը 1838 թ. դեկտեմբերի 31-ին համար 1803 «հրամայէ սաստիկ արգելել հոգևորականութեան հայոց զի ի ժամ նշանադրութեան ոչ կատարել զորպիսի և իցէ զեկեղեցական պէտս, քանզի ի հրաժարելոյ յոմանց նշանադրելոց մտանել յօրանաւոր ամուսնութիւն գոյնան ըստ անարգութիւնք ի պատճառս կատարմանց քահանայից զեկեղեցական պէտս ի ժամ նշանադրութեան»:

Քահանաները ստորագրութեամբ պարտաւորուում են կատարել այս հրամանը, 1845 թուին Ներսէս կաթողիկոսի Ն. Նախիջևան եղած միջոցին քաղաքի նշանաւոր անձինք մի խընդիրք են ներկայացնում յայտնելով, թէ քաղաքի շինութեան օրից իրենք սովորութիւն են ունեցել նշանախօսութեան միջոցին քահանայի ձեռքով օրհնել տալ նշանը, որից յետոյ խօսեցեալներն իրաւունք չունէին միմեանցից ըստանուելու: Թէպէտ, ասում են նրանք, նշանօրհնէքի սովորութեան խափանումը մի առանձին նշանակութիւն չէ ունեցել «յառաջագաս և միջակային» ժողովրդականների վրայ, բայց ստորին դասը, չառորս ոչ այնչափ բնաւորեալ է մաքրութիւն վարուց և հաստատութիւն բարուց: շատ անգամ հարսնախօսութիւնից յետոյ հրաժարուում են, չնչին պատճառներով, իրենց խօսքից և նշանուում են երկրորդի կամ երրորդի հետ, որով և հարսնացուի աղքատ ծնողները աւելորդ տեղը ծախսերի մէջ են ընկնում, իսկ աղջկերք անուանարկուած տանը մնում: Ուստի խնդրում են փոխել այդ կարգադրութիւնը:

Այս խնդրի վրայ տրւում է հետեւեալ ինքնաձեռագիր կոնդակը.

«Ներսէս և այլն...» Առաքեմ ի հոգևոր կառավարութիւնն օրհնութեանց արժանաւոր Նոր-Նախիջևան քաղաքի հայոց զբաղմաստորագիր Թուղթ միաբան խնդրագործութեան նոցին յառաջարկութեամբ օգտի ժողովրդեան հասարակութեան իւ-

րեանց՝ զոր յուսան լինիլ նորոգութեամբ օրհնութեանց նշանի
ի ժամանակի հարսնախօսութեանց կուսից ընդ երիտասարդաց:
Եւ ըստ որում միաբանական հասարակութիւն ձանաչեն օգտա-
կար ինքեանց եւ րազմութեան ժողովրդոց եւ խափանիչ վնա-
սուն զրկանաց որդւոց եւ դատերաց րազմաց. առաքելով ընդ
այսմ ի հոգեւոր կառավարութիւն այն րազմաստորագիր խնդրա-
դործութիւն, եւ հրամայեմ վերանորոգել զօրհնութիւն նշանի
երիտասարդաց ընդ կուսից, եւ ի հանդիպիլ ընդդէմ օրհնու-
թեանց նշանի դիմադարձութիւն իմն յանդուգն անձանց, յա-
ռաջարկել գրութեամբ հոգեւոր կառավարութեան, Գուսմին քա-
ղաքական եւ Գօլօվայի քաղաքական կառավարութեան, զի նո-
քա միաձայնեալ ընդ հոգեւոր կառավարութեան՝ վայելչական
արժանադատութեամբ հնազանդեցուցեն զանհնազանդսն ազգա-
կան բրիտանէական կանոնաց իւրեանց: Յամի 1845, եւ ազգա-
կան 1294. ի նոր-Նախիջևան, 30 նոյեմբերի:

Կաթողիկոս ամենայն հայոց ՆԵՐՍԷՍ:

Նշանադրութիւնը քահանայի օրհնութեամբ եւ օրինա-
դրեալ ծէսով կատարելու եւ մինչեւ պսակի խորհուրդը կատա-
րելու միջեւ երկար ժամանակ անցնելու պատճառով, ինչպէս ե-
րեւում է, դժուարութիւններ են ծագած նաեւ ուրիշ թեմերում
Աստրախան, Համախի... այնպէս որ Ս. Էջմիածնի սինոդը հար-
կադրուած 1855 թ. յուլիսի 15-ին համար 580 հրամայում է
նշանօրհնէքը՝ համարելով զա պսակի օրհնութեան անբաժան
մասը՝ կատարել պսակի օրը, ինչպէս որ հրամայած է եղել նաեւ
1850 թ. յուլիսի 21 ին համար 1013: Այս խնդիրը զեկուցւում
է նաեւ Սինոդի Ատենակալ Ներսէս Ե. դին, որը լայտնել է, թէ
ինքն էլ առաջները զրաւոր կերպով արգելել է այդ սովորու-
թիւնը՝ ըստի Ն. Նախիջևանից:

8. Հներսէս... եւ այլն: Հոգեւոր կառավարութեան հայոց
Նոր Նախիջևանայ առաքեմ զպատճէն գրութեան նորուն պայ-
ծառափայլութեան փոխարքայի Աովկասեան սահմանաց կնեաղ
Միխայէլ Սիմօնիչ Աօռնցովի վասն Երեւելի յաղթանակի զօրաց
Ինքնակալ Ապստերութեան ամենայն Ռուսաց ի Սալտայ անուա-
նեալ ամրոցի լեզգեաց լեռնականաց՝ օժանդակութեամբ Տեառն
Աստուծոյ յաւուր հրաշահանդէս տօնախմբութեան վերացման
Սուրբ Խաչի ի 14 այսմ սեպտեմբերի եւ գրեմ. զի ընդ ընկալ-
նուլ պատճէնի առ մեզ գրութեան նորուն Պայծառափայլու-
թեան վասն Աստուածապարզե յաղթանակի հզօր զօրաց Կայ

սերութեան՝ յերեկոյէ ծանուցումն առնել ժողովրդեան և
հրաւիրել զամենեան ընդ յառաւօան ի սուրբ եկեղեցին, և
յուսարտ պատարագին միաբանութեամբ ամենայն հոգեորակա-
նաց և մարմնաւորականաց հայոց մատուցանել զգոհացողական
մաղթանս վասն օգնականութեանց Նորա զինուորութեանց օ-
ճելոյն իւրոյ և մաղթել զմշտնջենաւոր օգնականութիւն Նորա
և զերկարութիւն կենաց Ինքնակալ Կայսեր և զհաստատութիւն
Աթոռոյ ամենաօղորմած Թագաւորութեան Նորա:

Կաթողիկոս ամենայն Հայոց ՆԵՐՍԷՍ:

Համար 359

1847 և ազգական 1296

Սեպտեմբերի 30. ի Թիֆլիզ:

Ի հարկէ պղ. կարգադրութիւնը ճշտիւ կատարոււմ է:

ՄՈՒՇԷՒ ՎԱՐԴԱՊՍՑ